
ІНВЕСТИЦІЇ. СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ

МИЦА ЄВГЕН ВІКТОРОВИЧ - кандидат економічних наук, доцент Харківського державного економічного університету

Принцип економічної раціональності та ефективності не завжди може виступати обґрунтуванням для оцінки рівня розвитку суспільства. В сучасній економіці соціальні та економічні відносини дуже складно переплетені. В умовах трансформування економіки України, взаємозв'язок економічних і соціальних проблем набуває іншого сенсу, але наголос в цих змінах необхідно ставити на соціальну орієнтацію економіки.

Ринкова економіка з соціальним напрямком розвитку наперед усе передбачає забезпечення гідного рівня життя, здоров'я працівника і його родини. Соціально-орієнтована економіка повинна ґрунтуватися на умовах реалізації можливостей кожної людини за допомогою продуктивної праці, реальної участі і допомоги з боку держави, а також, що досить важливо, на цілковитій солідарності суспільства.

Стан справ у соціальній сфері і економічна ситуація вимагають концентрації зусиль на вирішення найбільш гострих соціальних проблем, вироблення нових механізмів реалізації соціальної політики.

Питома вага мінімальної заробітної плати в середній заробітній платі в Україні знизилась з 52,3% у 2000 р. до 36,2% у вересні 2001 р. Особливо непокоїть систематичне зниження реальної мінімальної заробітної плати, тобто кутвельної спроможності мінімуму зарплати. За період з 1999 р. до першого півріччя 2001 р. вона знизилась у 2,3 рази, за останній рік - на 3,1% (у цінах 1999 р.) [7, 4].

Протягом січня-вересня 2001 р. в Україні на обліку в центрах зайнятості перебувало понад 2,3 млн. громадян, не зайнятих трудовою діяльністю, що на 1,0% нижче ніж у відповідному минулорічному періоді. Рівень зареєстрованого безробіття за станом на 1 жовтня 2001 р. становив 3,59% працездатного населення в працездатному віці проти 4,19% на відповідну дату торік.

Чисельність працевлаштованих осіб зросла на 30,5%, що було досягнуто завдяки новим підходам у роботі до формування банку вакансій, розвитку діяльності щодо видавання дотацій роботодавцям для створення нових робочих місць та одноразової виплати допомоги по безробіттю незайнятим громадянам для організації власного бізнесу.

Навантаження (тобто пропозиція робочої сили) на одне вільне робоче місце на 1 жовтня 2001 р. становило 9 осіб на одну вакансію.

Протягом дев'яти місяців 2001 р. центрами зайнятості до професійного навчання залучено майже 110 тис. незайнятих громадян, що на 10,6% більше порівняно з відповідним минулорічним періодом, було влаштовано на роботу 81,7 тис. соціально незахищених громадян, серед яких жінки, котрі мають дітей віком до шести років, одинокі матері та матері з дітьми інвалідами, випускники навчальних закладів, які не мають професійного досвіду, діти-сироти, особи передпенсійного віку [3, 5], тобто особи, яких можна вважати неконкурентноспроможними на ринку праці.

За підсумками дев'яти місяців 2001 року, середньомісячний грошовий дохід у розрахунку на душу населення за січень-вересень 2001 р. становив 170,4 грн. проти 135,7 грн. за аналогічний період 2000 р., тобто збільшився на 25,6% [1, 10], але не є достатнім для забезпечення прожиткового мінімуму.

Зберігається помітний розбіг рівня оплати праці в розрізі галузей. За галузевою ознакою найвищі рівні заробітної плати були в працівників нафтопереробної, нафтодобувної та газової промисловості, атомної енергетики, а також кольорової металургії, морського, авіаційного та трубопровідного транспорту, де нарахування в 2,2 - 3,2 рази перевищували середній показник загалом в економіці. Водночас заробітна плата працівників соціальної сфери (культури, соціального забезпечення, охорони здоров'я, освіти) становила лише 51-76% відповідного показника загалом в економіці [1, 10]. Заробітна плата у червні 2001 р. в Україні мала наступні рівні [2, 6]; промисловість - 414,4 грн.; торгівля - 288,7 грн.; комунальне господарство - 324,4 грн.; охорона здоров'я - 202,8 грн.; установи соціального забезпечення - 168,7 грн.; галузі освіти - 256,5 грн.

Чисельність трудових ресурсів в Україні становила в середньому за 2000 р. 29,9 млн. осіб. Пожвавлення у сфері підприємництва та самостійної зайнятості населення у січні-серпні 2001 р. дали змогу працевлаштувати за направленням державної служби зайнятості 483,1 тис. осіб, що на 30% більше, ніж у відповідному періоді 2000 р. [5, 5].

Як видно з наведених даних, державні органи намагаються покращити ситуацію в соціальній сфері, але в країні ще достатньо проблем, які потребують створення дієвого механізму їх вирішення та формування реалістичної соціальної політики.

Соціальна політика повинна цілковито націлюватися на відчутне поліпшення матеріального становища і умов життя людей. Це неможливе без забезпечення ефективної зайнятості населення, правових, економічних і організаційних умов для збереження робочих місць і створення нових, розвитку кадрового потенціалу в галузях економіки і регіонах України, високого рівня соціального захисту та охорони здоров'я, нормалізації демографічної ситуації з метою створення передумов для поліпшення кількісних і якісних характеристик робочої сили, зниження смертності населення.

Рівень народжуваності в Україні станом на 1 жовтня 2001 р. становив 7,8 народжених на 1000 жителів, а рівень смертності 14,7 осіб на 1000 жителів [1, 10].

Важливо підкреслити, що державні ресурси не є необмеженими. Тому одним із напрямків поліпшення соціального становища громадян України стає збільшення інвестицій в економіку країни, в галузі, які потребують інвестиційних ресурсів.

Нові соціально-економічні умови визначають нові підходи до оцінки інвестиційного потенціалу галузей, регіонів, підприємств. Виходячи з цього, варто вивчити процеси, що відбуваються в інвестиційній сфері: створення інвестиційних потоків, пошук нових джерел фінансування капітальних вкладень, формування раціональної структури інвестицій. Дуже гостро постає питання, пов'язане із залученням нових інвестицій як вітчизняних, так і іноземних. Як видно з табл. 1 [4, 12], найбільша частка іноземних інвестиційних вкладень припадає на галузі харчової промисловості та внутрішньої торгівлі, тобто ті галузі, де обіг вкладеного капіталу доволі короткий та значення галузі для кінцевого споживача велике.

Особливу актуальність здобуває проблема встановлення пріоритетів інвестиційної діяльності, найбільш ефективних рішень вибору об'єктів інвестування.

Інвестиції можна визначити як довгострокові вкладення капіталу в різні галузі і сфери економіки, соціальні програми, інфраструктуру з метою розвитку виробництва, соціальної сфери, підприємництва.

Нагромадження капіталу, по-перше, відбувається в торговельній і фінансовій (зокрема, банківській) сферах. Завдяки цьому інвестування таких галузей, як торгівля, складське господарство, а також різних видів послуг є високорентабельним і, як правило, не вимагає додаткового стимулювання з боку держави.

Виробнича та соціальна сфери привертають увагу інвестора після закінчення початкової стадії нагромадження, але при наявності сприятливого інвестиційного клімату.

**Галузева структура прямих іноземних інвестицій в Україну
станом на 1 січня 2001 р.**

Галузь	Інвестиції	
	млн. доларів США	частка, %
Харчова промисловість	775,5	20,1
Внутрішня торгівля	727,8	18,8
Машинобудування та металообробка	347,6	9,0
Фінанси, кредит, страхування	248,1	6,4
Паливна промисловість	227	5,9
Чорна металургія	150,1	3,9
Транспорт	138,4	3,6
Хімічна промисловість	137,8	3,6
Охорона здоров'я, фізкультура	126,2	3,3
Будівництво	125	3,2
Сільське господарство	78,8	2
Інші	783,2	20,2

Факторами, які спричиняють нерівномірний галузевий розподіл інвестиційних надходжень є, насамперед, такі, як:

- різний рівень економічної кризи в розрізі галузей економіки;
- недостатній розвиток фондового ринку України;
- порівняно швидка окупність торгівлі, туризму, харчової і легкої промисловості;
- найменший ступінь фінансових ризиків інвестора при інвестуванні в найбільш привабливі, на його думку, галузі.

Висока концентрація в галузі унікальних наукоємних технологій також сприяє залученню інвестицій.

Загалом, наявність у галузі більш розвинутої інвестиційної інфраструктури, включаючи розвинуту систему комунікацій, існування сировинної бази, обслуговуючих банківських установ, інформаційної бази сприяє зростанню привабливості галузі для інвестора.

З точки зору соціально-економічних відносин, інвестиції повинні задовольняти соціальні потреби населення. У теперішній час назріла нагальна потреба інвестиційних ресурсів у сфері соціальної інфраструктури. До складових соціальної інфраструктури можна віднести: житлово-комунальне господарство (опалення, водопостачання, каналізація, газове господарство, забезпечення електроенергією); телефонний зв'язок, телевізійне забезпечення і радіомережу; громадське харчування (їдальні, буфети, кафе); торгівлю; дошкільне і шкільне, медичне і аптечне обслуговування; відділення зв'язку та

Ощадбанку; міський та приміський транспорт; побутове обслуговування (перукарні, ательє, майстерні), культурне обслуговування (клуби, бібліотеки), фізкультурно-оздоровче обслуговування.

Якісний склад соціальної інфраструктури повинен відповідати повноті, своєчасності і якості обслуговування, збалансованим з рівнем вартості соціальних благ та їх відповідності сучасним вимогам.

На думку деяких вчених економістів [9], проблеми соціальної інфраструктури необхідно вирішувати здебільшого у рамках муніципальних проектів.

Державні и муніципальні проекти схожі за своєю природою, останні мають певну специфіку, яка впливає на оцінку проектів різних рівнів. Муніципальні проекти спрямовані на задоволення конкретних соціально-комунальних потреб територіальної громади, вони ближчі до "замовника" і безпосереднього користувача, ніж державні проекти.

Найбільш придатною для оцінки суспільної корисності муніципальних інвестиційних проектів є технологія, яка поєднує розрахункові методи (де вони можливі) і експертні методи (там, де неможливо застосовувати розрахунки).

У пропонуваній системі технологій стратегічного планування в муніципальному утворенні оцінка корисності проектів здійснюється за двома складовими: соціальна корисність у вигляді потоків соціальних благ від проектів, реалізованих згідно з функціями муніципального управління, та економічна користь у вигляді грошових потоків, які можуть забезпечуватися в результаті здійснення проектів [9, 39-40].

З точки зору вирішення регіональних соціально-економічних проблем, дуже привабливим є досвід Харкова.

Виходячи з умов спеціального режиму інвестиційної діяльності у Харкові, пільги надаються не всьому підприємству, а тільки проекту, який передбачає внесення інвестицій, створення робочих місць і т. ін., тобто покращення соціально-економічного становища регіону.

В залежності від галузі, інвестору необхідно вкласти від 500 тис. до 3 млн. доларів США.

Керівним органом спеціального режиму інвестиційної діяльності є інвестиційна рада, повноваження якої полягають в детальному розгляді проекту та остаточному його затвердженню.

Станом на 1 квітня 2001 року інвестиційна рада затвердила 25 проектів вартістю 77,6 млн. доларів США [8, 28]. Галузева спрямованість інвестицій згідно спеціальному режиму інвестиційної діяльності надана у табл. 2 [8, 28].

Таблиця 2.

Галузева спрямованість інвестицій

Галузь	Питома вага, %
Енергетика	4
Зв'язок	29
Сільськогосподарське машинобудування	4
Легка промисловість	8
Парфумерна промисловість	5
Поліграфічна промисловість	5
Транспорт	2

Фармацевтична промисловість	5
Харчова промисловість	36
Інші галузі	2

Як видно з табл. 2, найбільшу зацікавленість інвестори виявили до галузей зв'язку та харчової промисловості, тобто до тих галузей, які можуть гарантувати якнайшвидшу окупність інвестованого капіталу.

Доволі цікавим є також розподіл суб'єктів спеціального режиму інвестиційної діяльності (табл. 3) [8, 28].

Таблиця 3

Підприємства-суб'єкти спеціального режиму інвестиційної діяльності

Підприємства-суб'єкти	Питома вага, %
Підприємства зі 100 %-ним іноземним капіталом	8
Вітчизняні підприємства	60
Спільні підприємства	32

Виходячи з цих даних, можна зробити висновок, що наявність внутрішніх інвестиційних ресурсів достатньо висока.

Надання необхідних можливостей для створення інвестиційного клімату дасть змогу вирішити деяку частку соціальних проблем, зокрема у сфері створення додаткових робочих місць, зайнятості населення.

Головне завдання, мета інвестора - вибір об'єкта інвестування (компанії, фірми, галузі, репону), які мають найкращі перспективи розвитку і можуть забезпечити найбільшу ефективність інвестицій (рівня віддачі від вкладеного капіталу).

Основа вибору (остаточного прийняття рішення про інвестування) - оцінка і прогнозування інвестиційної привабливості галузей економіки, регіонів, підприємств.

При проведенні оцінки інвестиційної привабливості об'єктів інвестування повинні враховуватися такі фактори, як: роль окремих галузей, регіонів, підприємств в економіці України; перспективність і ефективність розвитку об'єктів інвестування; рівень державної підтримки цього розвитку.

Оцінку ефективності діяльності передбачуваних об'єктів інвестування можна провести за допомогою рівня прибутковості, використовуваних активів. Цей показник визначається як прибуток від реалізації продукції (товарів, послуг), віднесений до загальної суми використовуваних активів, та балансовий прибуток, віднесений до загальної суми використовуваних активів.

При розрахунку цих показників треба враховувати сучасні принципи оцінки вартості використовуваних активів, вплив інфляції на рівень витрат і ціни на продукцію, політику оподаткування продукції (податок на прибуток, податок на додану вартість), а також ряд інших факторів.

Привабливість окремих об'єктів інвестування можливо оцінювати та де-якою МіроК) прогнозувати на підставі системи показників (рівень прибутковості діяльності, рівень перспективності розвитку, рівень інвестиційних ризиків, рівень соціальної значимості).

Для досягнення запланованого рівня прибутковості інвестиційних вкладень, одним з напрямів інвестування виступає технічне переозброєння підприємств, модернізація технологій. Застосування нових підходів в організації виробництва, наданні послуг впливає на сферу праці, на роль і значення людини в суспільному виробництві, кардинально змінює вимоги до працівника, професійно-кваліфікаційної і галузевої структури зайнятих.

Таким чином, однією із соціальних проблем стає питання організації дієвої системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів.

Ця система повинна дуже оперативно реагувати на зміни, які спричиняються вимогами роботодавців (інвесторів). З іншого боку, сфера підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів сама може стати потенційним об'єктом інвестування. Направлення необхідних інвестиційних потоків до цієї сфери дозволить хоч би частково вирішити питання соціальної адаптації певних верств населення та підвищення конкурентоспроможності їх на ринку праці.

Ринок праці - одна з найважливіших складових ринкового механізму. Він дозволяє ефективно використовувати трудовий потенціал країни, створює конкуренцію за робочі місця, сприяє росту кваліфікації кадрів. Одночасно він створює можливості для більш раціональної професійної, галузевої і територіальної мобільності робочої сили, поширення різноманітних форм зайнятості. Однак ринок праці не є ідеальним механізмом, тому потребує деякого втручання. Ринок праці повинен формуватися як достатньо об'єктивними, демографічними факторами (рівнем народжуваності, темпами росту чисельності працездатного населення, статевовіковою структурою населення), так і заходами з боку держави (робота державних центрів зайнятості, проекти щодо створення вільних економічних зон, пільги стосовно навчання) та підприємців (збільшення кількості створення робочих місць на одиницю вкладеного капіталу).

З наведеного можна зробити висновок, що вирішення певної частки соціальних проблем залежить від клімату інвестиційної діяльності в країні, регіоні. Необхідна достатня збалансованість між інвестиційними потоками в розрізі галузей, що повинно призводити до уникнення вузької спрямованості економіки як окремих регіонів, так і усієї країни.

Важливо визначити пріоритети у підходах до формування інвестиційних потоків, а також їхнього спрямування в ті чи інші галузі і сфери діяльності, з урахуванням соціальної значимості об'єктів інвестування.

Розробка перспективних інвестиційних програм, окрім дуже важливого для України пріоритету щодо енергозбереження і підвищення рівня забезпеченості власними паливними і енергетичними ресурсами, а також розширення потенційних джерел одержання, повинні враховувати соціальні аспекти, соціальні наслідки результатів інвестиційної діяльності. Процес формування інвестиційного ринку, у свою чергу, повинен передбачати створення необхідного інвестиційного клімату, інвестиційної привабливості галузей і регіонів, а також розробку перспективних інвестиційних проектів, які поряд з суто економічною вигодою, також мають на меті покращення соціального становища.

Література.

1. За підсумками дев'яти місяців 2001 року // Праця і зарплата. - № 40. - 2001. - С. 10.
2. Зарплата, державні соціальні стандарти і соціальний захист // Праця і зарплата. - № 39. - 2001. - С. 6-7.
3. Заходи соціального захисту незайнятого населення в січні-вересні 2001 р. // Праця і зарплата. - № 41. - 2001. - С. 5.
4. Ильичев Р. Вечно просящие // Бизнес. - № 26. - 2001. - С. 12-13.

5. Козік Л. Про ситуацію на ринку праці в Україні // Праця і зарплата. - № 39.-2001.-С. 5.
6. Колосов А. Инвестиционная привлекательность отраслей экономики // Бизнес-информ. - № 4. - 1998. - С. 32-34.
7. Павловська Н. Мінімальна заробітна плата: тенденції і перспективи // Праця і зарплата. - № 46. - 2001. - С. 4.
8. Регион «под ключ». Большая слобода // Бизнес. - № 18. - 2001. - С. 25-36.
9. Шаров Ю. Соціально-економічна оцінка корисності муніципальних інвестиційних проектів // Економіка України. - № 8. - 2001. - С. 38-42.

Надійшла до редколегії 15 січня 2002 р.

© Мица Є.В.